

MŰHELY

KRANZIERITZ KÁROLY

ZSIGMOND KIRÁLY DOBORI MEGTORLÁSA

Eberhard Windecke emlékiratának egy epizódja

Eberhard Windecke (1380–1440) Luxemburgi Zsigmond királyról és koráról íródott munkája már számos tanulmánynak és monográfiának képezte tárgyát. Az érdeklődés nagyon is érthető, hiszen a mainzi kereskedő emlékirata¹ a késő középkor egyetlen olyan írása, amely kifejezetten egy német-római király és császár életének, valamint korának bemutatására vállalkozott.

Windecke 1437-ben született emlékirata a korban szokásos módon tollba mondással készült, s benne a diktáló és az írnokok történetírói képzettsége egyaránt jól kimutatható. A „botcsinálta” jelzővel Kondor Márta találóan foglalta össze Windecke és írnokai felkészültségét, de az emlékirat nem is a műfaji jellegzetességei miatt fontos a kutatók számára,² hanem – Skorka Renátát idézve – azért, mert a „15. század közepén született mű nem csupán Zsigmond életét vagy – tágabb körben – a késő középkor politika-, egyház-, mentalitás-, életmód-, valamint kultúrtörténetét tanulmányozó történészek számára kimeríthetetlen gazdagságú forrás”.³ Itt célszerű, vagy inkább szükséges felhívni a figyelmet arra, hogy az emlékirat hadtörténeti vonatkozású fejzeteinek jelentősége sem elhanyagolható, amely jelen tanulmányból világosan ki is fog derülni.

Bár az emlékirat szerkezetét és műfaját, mint ahogy arra már utaltunk, számtalan kritika érte, ennek ellenére fontos számba vennünk, hogy mit mondhatunk a mű legértékesebb részével, a tartalommal kapcsolatban. Windecke, kereskedő ember lévén – vélhetően korabeli jegyzeteire támaszkodva – összegek vonatkozásában még évtizedek távlatából visszatekintve sem tévedett. Az évszámokkal kapcsolatban ellenben többször megcsalta emlékezete.⁴

¹ Eberhard Windecke művét Wilhelm Altmann sorolta át – helyesen – a krónika műfajából az emlékirat műfajába. *Altmann* 1893. VII. o. Itt köszönöm meg Veszprémy László, valamint a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetből Skorka Renáta és Péterfi Bence észrevételeit.

² Vö. *Kondor* 2009. 180. o.

³ *Skorka* 2007. 443. o.

⁴ Uo. 444–445. o.

A jelen vizsgálat célja a tartalmi „ellenőrzés”, épp olyan módon, miként azt Skorka Renáta tette *A krónikás és a negyvenezer liliomos aranypéncz* című tanulmányában, igazolva, hogy Luxemburgi Zsigmond Windeckét – ahogy az az emlékirat 22. fejezetében szerepel – 1410 elején fogadta először szolgálatába.⁵ A közeljövőben hasznos lenne Skorka módszerét követve mélyebben megvizsgálni az emlékirat magyar vonatkozású részeit, azaz kimutatni az elbeszélése valós és fiktív elemeit. E nyomon elindulva jelen tanulmány a Zsigmond magyar király Bosznia ellen vezetett hadjáratáról szóló, 20. fejezet elemzésére vállalkozik.⁶

Mindenekelőtt azonban tisztázni kell, hogy miért vált Zsigmond külpolitikájának fontos szereplőjévé Bosznia az 1400-as évek legelején? Az oszmán állam agresszív balkáni expanziós politikája már Zsigmond uralkodásának kezdetén érezte hatását. Az addig elsősorban balkáni területeken hódító oszmán erők 1389-es rigómezei diadalukat követően már magyar területeket is elértek, mivel ekkor Szerbia a szultán vazallusa lett, ami közvetett szomszédságot eredményezett az oszmán állammal. A déli politikai helyzet már Nagy Lajos király halálát követően sem kedvezett a magyar hatalmi érdekeknek. Ez romlott tovább az 1389-től rendszeressé váló oszmán rablóportyákkal, melyek délen elsősorban a Szerbiával határos területeket – Temes, Krassó, Keve, Bács, Szerém és Valkó vármegyéket – érintették.

Zsigmondnak és báróinak erre kellett megoldást találniuk, ami közel sem volt egyszerű feladat. A király az 1389 és 1392 közötti időszakban minden évben személyesen vezetett hadjáratot a déli területek tehermentesítésre,⁷ ezek azonban csupán rövid távra jelentettek megoldást. Az oszmánok balkáni hatalmának megtörésére Zsigmond egy nemzetközi erővel támogatott keresztes hadjáratot szervezett. A keresztes sereg azonban 1396-ban, a nikápolyi csatában megsemmisítő vereséget szenvedett. Zsigmond ennek ellenére már 1397-ben újabb keresztes fellépést tervezett, amely viszont az előző évi kudarc hatására sem nemzetközi, sem belpolitikai téren nem nyert támogatást.⁸ Ezért a magyar védelempolitika egészen 1403 végéig a déli határok közvetlen megóvására, az ellenséges betörések elhárítására koncentrált. Ennek köszönhetően az említett időszakban jelentősebb támadó hadjáratra nem került sor.

Az oszmánokkal szembeni politikában változás 1402–1403-ban következett be. Ekkor jelentős átalakuláson ment át mind a Balkán hatalmi erőtere, mind pedig a magyar belpolitika. Az oszmánok 1402-ben Ankaránál súlyos vereséget szenvedtek a Timur Lenk mongol fejedelem (1370–1405) vezette seregtől.⁹ Ezt követően az oszmán állam majd' egy évtizedre a belpolitikai harcok színterévé vált. A balkáni területeken a legtöbb hódításukat megtartották, de expanziós politikájuk megtorpant, valamint európai

⁵ Skorka 2007. 443–450. o.

⁶ Altmann 1893. 20. o.

⁷ Az 1389 és 1392 közötti török hadjáratokról bővebben lásd Engel 1998.

⁸ Bővebben: Kranzieritz 2012b.

⁹ Colin 2002. 16. o. és Hallam 1989. 304–305. o.

érdekszférájuk északi területein meggyengült a befolyásuk. Ezt az erővesztést kihasználva Lazarevics István szerb despota (1389–1426) kilépett az 1389 óta tartó szultáni függésből, és felvette a kapcsolatot a magyar udvarral.¹⁰

Eközben, 1403-ban a Magyar Királyságnak súlyos belpolitikai válsággal kellett megküzdenie. A magyar bárók egy csoportja ugyanis fellázadt Zsigmond ellen, és az Anjou-házból való László nápolyi királyt (1390–1414) hívták meg a trónra. A trónkövetelő már az 1390-es évek elejétől kisebb-nagyobb megszakításokkal, de szilárd támaszra talált a Zsigmonddal több esetben szembehelyezkedő Boszniában. Itt fontos megjegyezni, hogy Boszniában a királyi cím I. Tvratko 1391-es halálát követően csupán jelképes volt, a belpolitikát a főurak irányították, közülük is kiemelkedett Hervoja vajda (1350?–1416). A vajda László hű szövetségésének bizonyult, aki 1401 és 1403 között a nápolyi király és természetesen saját nevében elfoglalt számos, a magyar koronához tartozó dalmát és horvát várat. Zsigmond trónja megtartása érdekében harcokra kényszerült, amelyeket hű bárói sikerrel vívtak meg. A magyar belpolitikai helyzet rendezése mellett Zsigmond 1404 elejére a déli problémát jelentő szerb, boszniai és oszmán kérdést is újra napirendre emelte.

A balkáni hatalmi struktúrában a már említett oszmán erővesztés jelentős változásokat eredményezett, aminek köszönhetően Zsigmond alkalmat látott egy magyar befolyási övezet kialakítására a déli határ menti államokból. Ez három területet érintett: Havasalföldet, Szerbiát és Boszniát. Havasalföld vajdája, Mircea (1386–1418) már 1395 óta magyar szövetségben állott – a magyar–havasalföldi kapcsolatok szorosabbra fűzését akkor még az 1396-os kereszties hadjárat előkészületei tették szükségessé. Szerbia despotája a szultáni fennhatóság alól kivonva magát 1404 elejére vált magyar szövetségessé, ám hogy ez mennyire volt erős, és pontosan milyen formát öltött, későbbi kutatások feladata lesz kideríteni. 1404 tavaszára már csak egyetlen, de annál jelentősebb akadály emelkedett a magyar védelmi tervek megvalósulása előtt: a védőzóna harmadik tagja, Bosznia, pontosabban Hervoja vajda és szövetségi rendszere.

Zsigmond igyekezett jó kapcsolatokat kiépíteni az aktuális boszniai királlyal, Ostojaival (1398–1404), de az igazi hatalom Hervoja kezében összpontosult. Amellett, hogy Boszniára szükség volt a Magyar Királyság déli határainak védelmi láncolatához, az országot fenyegető egyéb veszélyek is szükségessé tették a határozott magyar fellépést. Az 1403-as lázadás leverését és Nápolyi László magyar királyi ambícióinak visszaszorítását követően sem sokat változott a helyzet a dalmát és horvát területeken. A hatalmat Hervoja gyakorolta, éppúgy, mint 1403 előtt. Ugyanakkor a meggyengült, de a balkáni befolyásukat megtartó oszmánok is Hervoja személyében találták meg a szövetségest. Ezt Zsigmond is tisztán láthatta. Így annak érdekében, hogy Nápolyi László újabb trónszerzési kísérletét megakadályozhassa és az oszmánokat távol tarthassa országától, komoly lépésekre szánta el magát, és fegyveresen avatkozott be

¹⁰ *Kranzieritz* 2016. 264–265. o.

Bosznia belügyeibe. (Zsigmond oszmánellenes katonapolitikájának egyik, ha nem egyetlen tartós eredménye az ütközőállamok rendszerének kiépítése és fenntartása volt, amely évtizedeken át védte a Magyar Királyság déli határait.)

Az események „valósága”

Az „emlékirat” a dobori eseményekről Skorka Renáta fordításában a következőképpen szól:

„Zsigmond király hatvanezer fegyveresével Bosznia királya ellen vonul, és három évet töltve az állam meghódításával, elfoglal egy hatalmas várost, lefejeztet százhetvenegy országnagyot, és az ország uralkodóját Budára kíséri.

Tudnod kell, hogy 1405-ben Zsigmond király vagy hatvanezer emberből álló seregével a Bosnyák Királyságba vonult, mivel annak királya fellázadt ellene. Három teljes évet télen-nyáron táborban töltött, meghódította az országot, elfogta a bosnyák uralkodót, és Budára vitette, továbbá százhetvenegy országnagynak fejét vétette, s azokat Dobor várának falairól a folyóba hajítottatta. Így szerezte meg Boszniát és érte el, hogy Hervoja és Sandalj, a legnagyobb bosnyák urak és fejedelmek Budára siettek, és kegyelmébe ajánlották magukat: amit ő nagylelkűen el is fogadott.”¹¹

Az idézett részlet kétségkívül több figyelemre méltó információt tartalmaz, jóllehet Windecke a boszniai hadjárat(ok)ban nem volt jelen.¹² Így a mainzi kereskedő elbeszélése csakis kortárs visszaemlékezéseken és/vagy a kutatás számára ismeretlen írott forrás(ok)on alapulhatott.

A jelen vizsgálat elsődleges forrásai Eberhard Windecke kéziratnak 15. századból ránk maradt másolati példányai. Ezek közül a jelen tanulmány négyre támaszkodhat:¹³

	Kézirat	Jelzet	Jelenlegi őrzési hely
1.	Goerres-féle	V ¹	Bécs
2.	„második” bécsi	V ²	Bécs
3.	gothai	G	Erfurt
4.	hannoveri	H	Hannover

1. táblázat: A Windecke-féle „emlékirat” 15. századi másolati példányai

¹¹ Windecke emlékiratai 31. o. 20. sz.

¹² Skorka 2009a. 61. o. és Skorka 2009b. 41. o.

¹³ Az ötödik, Zentralbibliothek Zürich állományában őrzött „E” jelzetű másolat digitalizálása akadályokba ütközött, ezért az nem állt a vizsgálat rendelkezésére.

A rendelkezésre álló adatok tükrében érdemes a szöveg első felével kezdeni a vizsgálatot. Bizonyított tény, hogy a Bosznia ellen indult hadjáratok sora 1404-ben vette kezdetét és 1410-ig hét, kisebb-nagyobb magyar expedíció zajlott le.¹⁴

Év	A hadjárat vezetője
1404	Maróti János macsói bán
1405	Zsigmond magyar király
1406	Ozorai Pipo temesi ispán
1407	Zsigmond magyar király
1408 (két hadjárat)	Zsigmond magyar király
1410	Zsigmond magyar király

2. táblázat: Az 1404 és 1410 közötti boszniai hadjáratok és vezetőik az eddigi kutatások alapján¹⁵

A 2. táblázat igazolja Windecke évszámra vonatkozó állítását, hiszen 1405-ben tényleg lezajlott egy Bosznia elleni magyar hadjárat, amelyet a magyar király vezetett. Az állítás azonban csupán részben igaz, mert a katonai akciók sora – ahogy arra már utaltunk – nem ekkor kezdődött. Windecke pontatlan akkor is, amikor azt állítja, hogy a szóban forgó (1405. évi) katonai vállalkozás három teljes éven át, télen-nyáron tartott, amelynek eredménye lett volna Bosznia meghódolása. Dobor várát Zsigmond és serege 1408. évi első, május–június hónapban lezajlott hadjárata alkalmával foglalta el, de ez nem jelentette a Bosznia feletti teljes győzelmet. Ehhez az 1405. évi hadjáraton túl bizonyítottan még hat, egymástól időben jól elkülöníthető hadjáratra volt szükség, amelyeknek nem mindegyikében vett részt a magyar király.¹⁶

Windecke pontatlan, amikor a magyar intervenció okát a boszniai király, Ostoja lázadásában látta, ugyanis 1404-ben éppen a bosnyákok királya kért segítséget Zsigmondtól trónjának megtartásához az ellene fellépő tartománybeli főurakkal szemben.¹⁷ Mindez egy újabb kérdést vet fel az emlékirat szövegével kapcsolatban: ha éppen a boszniai király megsegítésére indított hadjáratot 1404-ben Zsigmond, akkor ki lehetett az a bosnyák „uralkodó”, akit az emlékirat szerint a magyarok elfogtak, majd Budára vittek 1408-ban? Zsigmond magyar király segítségét Stjepan Ostoja boszniai király (1398–1404) kérte, akit a boszniai belpolitikában egyre nagyobb befolyással bíró főurak minden eszközzel igyekeztek megfosztani hatalmától. A magyar segítség

¹⁴ Lásd bővebben *Kranzieritz* 2016. és *Filipović* 2019. 200–208. o.

¹⁵ *Kranzieritz* 2016. 290–293. o.; *Engel* 2003. 503–504. o.; *Čirković* 1964. 204–211. o.; *Engel – C. Tóth* 2005. 84., 86–88., 91. o.

¹⁶ *Skorka Renáta* Windecke 1405. évi boszniai hadjáratának eseményeit egy 1412. évihez köti. *Skorka* 2009a. 30. o. és *Skorka* 2009b. 46. o.

¹⁷ *Lovrenović* 2006. 111–114. o. és *Filipović* 2019. 200–201. o.

ellenére Ostoja helyett, aki ezt követően is viselte királyi címét, 1404-ben a boszniai főurak Hervoja és Sandalj vajdák vezetésével II. Stjepan Tvrtkót választották meg királynak (1404–1408). II. Tvrtko később – vélhetően 1408 szeptemberében, az év második boszniai hadjáratának eredményeképpen – esett magyar fogságba és került Budára.¹⁸ Ebből kiderül, hogy a Windecke által említett „bosnyák uralkodó” nem más, mint II. Tvrtko.¹⁹

Windecke egyértelműen teljes magyar győzelemről beszél a dobori eseményeket követően. Ennek a sikernek a tanújeleként értékeli Hervoja és Sandalj vajdák meghódolását. Nézzük, mit tudhatunk Hervojáról és Sandaljról a dobori eseményeket követően! Valóban meghódoltak volna a magyar királynak, vagy csak Windecke emlékezete sűrítette össze az eseményeket?

Hervoja vajda esetében ismert, hogy még 1408 végén Budára ment és Zsigmond király szolgálatába állt, aki ezt el is fogadta.²⁰ Sőt, megtarthatta többek között spalatói hercegi címét, horvátországi birtokait, valamint felvételt nyert az 1408. december 12-én alapított Sárkány-rendbe is.²¹ Zsigmond birtokadományban is részesítette a bosnyák vajdát, megkapta Orbász és Szana megyéket, valamint Pozsegavárt. Sandalj vajda meghódolásáról azonban nem szólnak a források, ahogyan budai tartózkodásáról vagy Zsigmonddal történt tárgyalásáról sem. Ellenben ismert, hogy Sandalj 1409-ben a magyar király ellenfeleként tűnt fel az általa és a Hervoja-ellenes erők által újra felkarolt Ostoja királlyal együtt.²² Ezért Windecke elbeszélésének csupán részben adhatunk hitelt, hiszen Hervoja pártváltása bizonyított, ugyanakkor Sandalj esetében meghódolási szándékára ekkor még csak közvetett források sem utalnak. Sandalj vajda és a vele szövetségre lépett Ostoja boszniai király ellen Zsigmondnak 1410-ben újabb hadjáratot kellett vezetnie. Végül Sandalj is meghódolt a magyar királynak.

Látható tehát, hogy Windecke nem csupán a hadjáratokat, de azok végeredményeit is összevonta. És mivel a Bosznia feletti magyar befolyás így legkorábban 1410 végére valósulhatott meg, a Dobor váránál történt események korántsem jelenthették – magyar szempontból – a boszniai probléma teljeskörű lezárását, arra egészen 1410-ig várni kellett.²³

Szükséges a magyar sereglétszámról is szót ejteni. Windecke egyértelműen túlzásba esett, amikor 60 000 fős magyar sereget említett emlékiratában.²⁴ De mennyire is túlzó ez a szám? Összehasonlításképpen nézzük meg az 1396. évi nikápolyi csatát!

¹⁸ *Kranzieritz* 2016. 267. o.

¹⁹ Uo. 286. o. és *Klaić* 1900. 334. o.

²⁰ *Lovrenović* 1987. 186. o.

²¹ *Klaić* 1900. 336. o.; *Kranzieritz* 2012a. 961. o.; *Baranyai* 1926. 46–50. o.

²² *Mályusz* 1984. 111. o. és *Filipović* 2019. 209. o.

²³ *Mályusz* 1984. 111. o. és *Filipović* 2019. 212–214. o.

²⁴ Skorka Renáta is felhívta a figyelmet disszertációjában a Windecke által sokszor használt abszurd számadatokra, ami alól az adott esetben a magyar sereg létszáma sem volt kivétel. *Skorka* 2009a. 105. o.

Az akkor felvonult keresztény sereg létszáma 7500 és 12 000 fő között mozgott, azaz még egy jelentősebb, európai szinten támogatott összefogás révén sem lehetett a korban 60 000 főt, de még 20 000 főt sem felsorakoztatni egy-egy komolyabb katonai vállalkozásra.²⁵ A középkori krónikákban a tömegek, így tehát a seregek esetében is rendre a valóságtól elrugaskodott létszámok szerepelnek, ezek azonban elsősorban nem a szerzői túlzás eredményei. A jelenség annak tudható be, hogy a középkori emberek merőben érzéketlenek voltak a statisztikai valószínűség iránt, sőt a számszerű pontosság iránti tisztelet is teljesen idegen volt tőlük – ezzel magyarázhatóak a számokhoz kötődő becslésekben mutatkozó durva túlzások.²⁶

A magyar sereg Windecke által megadott nagysága kétségkívül eltúlozott, ugyanakkor a számadat egységes valamennyi rendelkezésre álló szövegváltozatban.²⁷ Ugyanez nem mondható el a Dobor váránál kivégzettek esetében.

A dobori „áldozatok”

Az emlékirat fentebb citált szövegrészének talán legtalányosabb és forrásokkal legkevésbé igazolható része a Dobor várának elfoglalását követő véres megtorlás. Már önmagában az kérdéses, hogy valóban megtörtént eseménnyel van-e dolgunk. További találgatásra ad okot, hogy ténylegesen hány főt végeztek ki, mivel a megtorlások áldozataival kapcsolatban a szakirodalomban számos eltérő számadat bukkant fel. (Ez utóbbiról később részletesen is lesz szó.)

A magyar krónikások, mint Thuróczy János²⁸ (1435?–1489?), vagy a munkáját felhasználó Antonio Bonfini²⁹ (1427/1434–1502) magukról a Bosznia ellen vezetett magyar hadjáratokról nem szólnak műveikben. Vajon Thuróczy miért hagyta ki krónikájából ezt az eseményt? Lehet, hogy egyszerűen nem is tudott róla, vagy nem tartotta volna olyan fontosnak? Erre jelenleg nem tudunk választ adni.

A lengyel Jan Długosz (1415–1480), a magyar krónikásokkal ellentétben szentelt egy rövid részt az említett boszniai eseményeknek, vélhetően az 1408. évi hadjáratnak, amelyben lengyelek is részt vettek a magyar király oldalán.³⁰ (Legalábbis Vjekoslav Klaić horvát történész szerint a lengyel történetíró a szóban forgó dobori eseményekről tudósított.³¹) Ugyanakkor Długosz esetében meg kell jegyezni, hogy krónikájában, a *Historia Polonicában* jól érzékelhető Zsigmond személye iránti erős ellenszenv.³²

²⁵ Kranzieritz 2015. 180–181. o.; Rázsó 1973. 417. o.; Delbrück 1923. 498. o.

²⁶ Bloch 2002. 96–97. o.

²⁷ V¹ kézirat 39. o.; V² kézirat 276–277. 9. és 10. lap; G kézirat 38–39. o.; H kézirat XV. fejezet 6. lap

²⁸ Thuróczy 2001.

²⁹ Bonfini 1995.

³⁰ Bottló 1932. 13. o.

³¹ Klaić 1900. 335. o.

³² Bottló 1932. 23. o.

Ebben a kontextusban célszerű a Zsigmondra vonatkozó, erkölcsileg aggályos részeket fokozott kritikával kezelni.

Visszatérve az eseményekhez, Długosz elbeszéléséből annyi derül ki, hogy az 1408. évi hadjárat folyamán több várát elfoglaltak, valamint számos bosnyákot fejeztek le vagy dobtak le a várfalról.³³ Długosz és Windecke elbeszélése között van hasonlóság, de vajon ez mennyire igazolhatja a Windecke által előadottakat? A válasz egyszerű: semennyire. A mainzi kereskedő emlékezete szerint a magyar király „fejét vétette, s azokat Dobor várának falairól a folyóba hajította”. Csakhogy: 1. A hivatkozott lengyel krónikarészletben nem szerepel Dobor vára vagy más boszniai helyszín. 2. Długosz két kivégzési módszerről ír: a boszniaikat vagy lefejezték, vagy pedig ledobták a falról. 3. A lengyel krónikás nem tesz említést a kivégzettek társadalmi rangjáról, valamint számáról sem.

Az előbbieket ismeretében – és vitatkozva Klaić álláspontjával – véleményem szerint Długosz nem konkrét esetről beszélt, hanem a kivégzést mint általános szokást, a kor egy-egy fegyveres konfliktusának jellemzőjét írta le. Ebben a formában a Windecke-féle történetet általánosságban erősítheti, de nem támasztja alá annak lefolyását, illetve korántsem bizonyítja a dobori események megtörténtét. Ennek ismeretében, ha hitelt adunk magának az esemény megtörténtének, akkor is jóval kisebb lehetett a megtorlás áldozatainak száma, és elsősorban a magyar koronának meghódolni nem akarók büntetése lehetett a fővesztés. Egyúttal az sem zárható ki, hogy Windecke szándéka mindössze annyi volt, hogy egy ilyen véres epizóddal érzékeltesse a boszniai harcok heveségét – amely mások elbeszélése nyomán úgy élt emlékezetében, hogy 1405-ben indult és három évig folyamatosan, télen-nyáron folyt –, valamint Zsigmond győzelmének nagyságát.

Windecke, kereskedő ember lévén, a számok világában jól mozgott. Ez alól kivételt a sereg létszámának meghatározása jelentett, amelyet fentebb már érintettünk. Ezek után kérdés, hogy mennyire lehetnek hitelesek a szövegben felbukkanó más számok. Ennek részletesebb vizsgálata nem célja jelen munkának, azonban annyi elmondható, hogy azokat célszerű fenntartásokkal kezelni.

Visszakanyarodva a „Zsigmond nevéhez fűződő megtorláshoz”, kétségtelen, hogy az áldozatok számának komparatív vizsgálata eddig kívül esett a tudományos érdeklődés körén. Vizsgálatom először a szakirodalmi forrásanyaggal, majd az emlékiratról készült kritikai munkákkal, végül pedig a 15. századi másolatban fennmaradt kéziratokkal foglalkozik. Az emlékirat fennmaradt példányai pontosan közlik az áldozatok számát és – hála a Windecke-kutatóknak – ezen értesülések a szakirodalom lapjain is megjelenhettek. Nézzük tehát a szakirodalomban és az emlékiratról készült kritikai munkákban megjelent számokat!

³³ „...multa castra, que feciebant resistenciam, gladio conquirat, multos Boznenses aut damnat capite aut deicit de muro...” *Długoss* 1997. 26. o.

Év- szám	Szerző	Áldozatok száma			Hivatkozott forrás
		126	171	Egyéb	
1728	Johann Burckhard Mencke ³⁴	•			kritikai kiadvány, az E, G, V ¹ jelzetű kéziratokon alapul
1764	Pray György ³⁵	•			<i>Mencke</i> 1728.
1816	Virág Benedek ³⁶	•			<i>Pray</i> 1764.
1838	Joseph Ritter von Aschbach ³⁷	•			<i>Mencke</i> 1728.
1862	Szalay László ³⁸	•			<i>Mencke</i> 1728.
1869	Ignaz Aurelius Fessler ³⁹	•			<i>Mencke</i> 1728.
1871	Horváth Mihály ⁴⁰	•			<i>Mencke</i> 1728.
1885	Vjekoslav Klaić ⁴¹	•			<i>Mencke</i> 1728.
1886	Theodor von Hagen ⁴²		•		kritikai kiadvány, az E, G, V ¹ jelzetű kéziratokon alapul
1893	Wilhelm Altmann ⁴³		•		kritikai kiadvány, az E, G, V ¹ , V ² , H jelze- tű kéziratokon alapul
1895	Rónai Horváth Jenő ⁴⁴	•			nincs hivatkozás
1895	Pór Antal és Schönherr Gyula ⁴⁵			120	feltehetőleg <i>Klaić</i> 1885. ⁴⁶
1895	Rónai Horváth Jenő ⁴⁷	•			nincs hivatkozás
1900	Vjekoslav Klaić ⁴⁸	•			<i>Altmann</i> 1893.

³⁴ *Mencke* 1728. 1086. o. 18. cap.

³⁵ „...qui captum regem, et centum ac viginti fex partim ex Proceribus, partim ex Nobilibus Bosniae in victorum potestatem veniffe commemorat.” *Pray* 1764. 226–227. o.

³⁶ *Virág* 1816. 373. o.

³⁷ *Aschbach* 1838. 9. o. 19. jegyz., 232. o.

³⁸ *Szalay* 1862. 336. o.

³⁹ *Fessler* 1869. 303. o.

⁴⁰ *Horváth* 1871. 442. o.

⁴¹ *Klaić* 1885. 305. o.

⁴² *Hagen* 1886. 18–19. o.

⁴³ „...und hundert und 71 det er den kopf abeslahen, das wortent itel landesherren, und über einen grossen velb zu Thobra von dem slob abewerfen in daz wasser...” *Altmann* 1893. 20. o. XX. capt. 34. sz.

⁴⁴ *Rónai Horváth* 1895. 231. o.

⁴⁵ *Pór – Schönherr* 1895. 479. o.

⁴⁶ A kötetben megadott hivatkozási adatok alapján egyedül Klaić 1885-ben megjelent munkájából származhat a 120 fős adat. Vö. *Pór – Schönherr* 1895. 2. jegyz.

⁴⁷ *Rónai Horváth* 1895. 231. o.

⁴⁸ „Goreći od osvete dade zarobljenoj vlasteli, a bijaše ih 126, glave odrubiti te im trupla s visoke stijene doborskoga grada u rijeku Bosnu pobacati.” *Klaić* 1900. 334. o.

Év- szám	Szerző	Áldozatok száma			Hivatkozott forrás
		126	171	Egyéb	
1902	Ferdo Šišić ⁴⁹			> 170	<i>Altmann</i> 1893., <i>Klaić</i> 1902.
1908	Gebé Andor ⁵⁰	•			<i>Mencke</i> 1728.
1911	Marczali Henrik ⁵¹			120	nincs hivatkozás
1923	William Miller ⁵²			>100	nincs hivatkozás
1926	Baranyai Béla ⁵³	•		120	<i>Šišić</i> 1902.
1935	Bánlaky József ⁵⁴	•			<i>Mencke</i> 1728., <i>Klaić</i> 1885.
1935	Mihailo Dinić ⁵⁵		•		<i>Altmann</i> 1893.
1942	Hóman Bálint ⁵⁶	•			nincs hivatkozás
1962	Ivo Bojanovski ⁵⁷		•		<i>Klaić</i> 1900.
1964	Sima Ćirković ⁵⁸		•		nincs hivatkozás
1973	Rázsó Gyula ⁵⁹	A mézszárlást említi, létszám nincs.			<i>Klaić</i> 1900.
1981	Pavo Živković ⁶⁰			170	<i>Dinić</i> 1935.
1984	Mályusz Elemér ⁶¹		•		<i>Altmann</i> 1893.
1985	Szakály Ferenc ⁶²	•			nincs hivatkozás, csak felhasznált szak- irodalom
1986	Engel Pál ⁶³			120 vagy 171	nincs hivatkozás

⁴⁹ „...preko sto i sedamdeset...” *Šišić* 1902. 203., 280. o. 213. és 214. jegyz.

⁵⁰ *Gebé* 1908. 128. o.

⁵¹ *Marczali* 1911. 254. o.

⁵² CMH 1923. 566. o. (A vonatkozó részt William Miller állította össze.)

⁵³ *Baranyai* 1926. 9., 47. o. A Baranyai Béla által a hivatkozási helyen megadott szakirodalmakból egyedül Šišić munkájában szerepel közelítő számadat (*Šišić* 1902. 203., 280. o. 213. és 214. jegyz.), de az se nem 120, se nem 126 fő. Baranyai feltehetőleg rosszul vagy hiányosan hivatkozott.

⁵⁴ *Bánlaky* 1935. 334. o.

⁵⁵ *Dinić* 1935. 252. o.

⁵⁶ *Hóman – Szekfű* 1942. 371. o.

⁵⁷ *Bojanovski* 1962. 86. o.

⁵⁸ *Ćirković* 1964. 210. o.

⁵⁹ *Rázsó* 1973. 426. o.

⁶⁰ *Živković* 1981. 58. o.

⁶¹ *Mályusz* 1984. 44. o.

⁶² MH 1985. 1. k. 89. o. (A vonatkozó részt Szakály Ferenc írta.) A felhasznált szakirodalom között megtalálható Horváth Mihály, Bánlaky József, Rónai Horváth Jenő és a Hóman Bálint – Szekfű Gyula szerzőpáros munkája.

⁶³ MTK I. k. 242. o. (A vonatkozó részt Engel Pál állította össze.)

Év- szám	Szerző	Áldozatok száma			Hivatkozott forrás
		126	171	Egyéb	
1993	Wilhelm Baum ⁶⁴	•			<i>Fessler</i> 1869.
1994	John V. A. Fine ⁶⁵			170	nincs hivatkozás
1996	Jörg K. Hoensch ⁶⁶		•		<i>Altmann</i> 1893.
2001	Engel Pál ⁶⁷			120	nincs hivatkozás
2002	Csukovits Enikő ⁶⁸		•		nincs hivatkozás, csak ajánlott szakirodalom
2006	Dubravko Lovrenović ⁶⁹		•		nincs hivatkozás
2012	Vicent Melià i Bomboi ⁷⁰	A mérszárlást említi, létszám nincs.			nincs hivatkozás
2012	Bárány Attila ⁷¹			120	<i>Engel</i> 2001.
				170	<i>Fine</i> 1994.
2017	Bárány Attila, B. Szabó János, Veszprémy László ⁷²			120	nincs hivatkozás
2019	Emir O. Filipović ⁷³	A dobori kivégzés nem szerepel.			

3. táblázat: Összehasonlító számadatok az 1408. évi Zsigmond-féle megtorlás (feltételezett) áldozatairól

A 3. számú táblázat adataiból az alábbi megállapításokat lehet levonni:

1. Egyfelől bizonyítást nyert, hogy egységes szakirodalmi álláspontonról a kivégzettek számát illetően nem beszélhetünk. Másfelől szembetűnő, hogy döntően – egy-két kivételtől eltekintve – két szám, a 126 és a 171 jelenik meg. Az eltérésre, valamint annak feltehető eredetére később visszatérek.

2. A táblázatból világosan látszik, hogy az egyes kutatók milyen forrásokra vagy szakirodalomra támaszkodtak munkájuk során.

⁶⁴ „Nach einer siegreichen Schlacht und der Eroberung der Feste Dobor ließ er 126 bosnischen Herren den Kopf abschlagen.” *Baum* 1993. 56. o.

⁶⁵ *Fine* 1994. 465. o.

⁶⁶ *Hoensch* 1996. 69. o.

⁶⁷ „In May he occupied Dobor and ordered the slaughter of some 120 captured Bosnian nobles...” *Engel* 2001. 233. o.

⁶⁸ *Kristó* 2002. 106. o. (A vonatkozó részt Csukovits Enikő írta.)

⁶⁹ *Lovrenović* 2006. 141. o.

⁷⁰ *Melià i Bomboi* 2012. 35–36. o.

⁷¹ *Bárány* 2012. 368. o.

⁷² *MH* 2017. 244. o. A hivatkozott szakirodalomban felsorolt munkák (440–441. o.) nem tartalmaznak adatokat a dobori eseményekre. A kötetben megadott létszám forrása ismeretlen.

⁷³ Emir O. Filipović 2019-ben megjelent, Bosznia középkori történelmével foglalkozó munkája a dobori „eseményekről” nem szól, miközben az 1408. évi magyar hadjárattal foglalkozik. *Filipović* 2019. 207–208. o.

Vjekoslav Klaić mindkét könyvében egyaránt 126 főben állapítja meg a kivégzettek létszámát, miközben a forrásaként megjelölt Windecke-kiadásokban ettől eltérő számokat találunk. Az 1885. évi munkájában a Mencke-féle szövegváltozatra, míg az 1900-ban megjelent könyvében már az időközben, 1893-ban Wilhelm Altmann (1862–1951) gondozásában kiadott kritikai kiadásra hivatkozik.⁷⁴ Az áldozatok száma Klaićnál nem változott (126), miközben Altmann már 171 kivégzetről írt. Hasonló eset figyelhető meg Baranyai Bélának 1926-ban, a *Századok* hasábjain megjelent tanulmányában is. Ebben 126 illetve 120 főről tesz említést, miközben az Altmann-féle kritikai kiadást használta.⁷⁵ A bizonytalanság áthidalásának példája érhető tetten Ferdo Šišić munkájában, aki Klaić és Altmann eltérő adatait úgy próbálta meg áthidalni, hogy pontos számot nem adott meg, csupán annyit, hogy 170-nél több áldozata volt a dobori eseményeknek.⁷⁶ Ezek a példák is bizonyítják, hogy a kivégzettek számát érintő komparatív vizsgálatok kívül estek a kutatók érdeklődési körén.

Most azonban kanyarodjunk vissza az első pontban említett dilemmához, azaz az áldozatok eltérő számához. A kielégítő válasz érdekében azokhoz a kritikai munkákhoz kell visszanyúlnunk, amelyeknek szerzői a kézirati hagyomány egyik vagy másik, ha nem éppen mindegyik példányát felhasználták.

A sort Johann Burckhard Mencke (1674–1732) nyitotta meg, aki három korabeli kéziratot használt fel az első, nem teljes kritikai kiadásához.⁷⁷ Az ellentmondás már Mencke munkáján belül megmutatkozik, ugyanis a fejezetet megelőző, szervesen a kézirathoz tartozó rövid összefoglalóban és a főszövegben szereplő számadatok sem egyeznek. A rövid összefoglalóban „*hundert und sechs und sechzig*” (‘száz és hat és hatvan’), azaz 166 fő, míg a fejezet főszövegében „*hundert sechzig und zweinzig*” (‘százhatvan és húsz’), azaz 180 fő szerepel.⁷⁸ Ez az eltérés egyértelműen mutatja, hogy magának Menckének is nehézséget okozott a pontos létszám meghatározása. Arra, hogy a Mencke-féle kiadásra hivatkozó kutatók (vö. 3. táblázat) hogyan olvastak 126-ot, megoldásként kínálkozhat, hogy a „*hundert sechzig und zweinzig*” félreolvasva, pontosabban összeolvasva *hundertsechszundzwanzigot* adhatott, ami ténylegesen 126-ot jelent. Ez azonban csupán feltételezés és kevéssé valószínű, ugyanis Mencke kritikai munkájában a kézirat szavai nem folynak össze, egyértelműen külön állnak. Mencke pontatlanságának valószínűsíthető oka, hogy a 180-as számon nem sokat cizellált, csupán átírhatta az általa felhasznált gothai kéziratból (G): „*hundert sechzig und zweinzig*”.⁷⁹

⁷⁴ Klaić 1890. 305. o. és *Uő* 1900. Prilog I. II. o.

⁷⁵ Baranyai 1926. 6. o. 1. jegyz., 120., 126. o.

⁷⁶ Šišić 1902. 280. o. 213. jegyz.

⁷⁷ Skorka 2009a. 4. o.

⁷⁸ Mencke 1728. 1086. o. 18. cap.

⁷⁹ G kézirat 39. o. 20. fejezet.

Bár Mencke kritikai kiadása korántsem tekinthető teljesnek, sokáig ez volt az egyetlen rendelkezésre álló. Vagyis az őt követő szakirodalmakban az általa „közölt” szám jelent meg. Windecke emlékiratának modern német nyelvre törtető „lefordítására” 1886-ban Theodor von Hagen vállalkozott. Mencke művéhez hasonlóan ez a kiadás sem teljes, több ponton hiányosan került nyomtatásba. E fogyatékoságai ellenére Hagen könyve jelen vizsgálat szempontjából fontos, mivel a dobori kivégzettek létszámát 171 főben határozta meg.⁸⁰ Ugyanezzel a számmal értett egyet Wilhelm Altmann is 1893-ban megjelent kritikai kiadásában, amely mind az őt fennmaradt, 15. századi kéziratot felhasználta.⁸¹

A fentiek alapján kérdés, hogy a kutatók által közölt számok (126 vagy 171) közül melyik a „helyes” (ha egyáltalán állíthatunk ilyet)? A legegyszerűbb lenne Wilhelm Altmann 1893. évi kritikai kiadását tekinteni megbízhatónak, mivel szintén bevonta vizsgálataiba valamennyi emlékirati példányt, amelyeket Johann Burckhard Mencke is használt. Vajon ahány kézirat, annyi szám fordul elő? A válasz megadásához szükséges megvizsgálunk a rendelkezésre álló négy kéziratot:

Kézirat	Áldozatok száma	
	összefoglalóban	főszövegben
G	166 (hundert und sechs und sechzing) ⁸²	180 (hundert sechzigk und zweinczig) ⁸³
H	171 (hundert und LXXI) ⁸⁴	171 (hundert und LXXI) ⁸⁵
V ²	171 (hundert und lxxi) ⁸⁶	121 (hundert und xxi) ⁸⁷
V ¹	171 (hundert und lxxi) ⁸⁸	171 (hundert und sübenczig und eyn) ⁸⁹

4. táblázat: A dobori áldozatok száma az emlékirat különböző 15. századi másolati példányaiban

A kézirati hagyomány, mint azt a 4. számú táblázat mutatja, nem egységes, sőt egy-egy kötetben belül is tapasztalható eltérés. Kézenfekvő feltételezés lenne az ellentmondó adatokat a megtorlás ténye és mértéke körüli bizonytalansággént értelmezni.

⁸⁰ Hagen 1886. 18–19. o.

⁸¹ Skorka 2009a. 7. o. vö. Altmann 1893. 20. o. XX. capt. 34. sz.

⁸² G kézirat 38. o. 19. fejezet alja.

⁸³ G kézirat 39. o. 20. fejezet.

⁸⁴ H kézirat XV. fejezet 6. lap.

⁸⁵ H kézirat XV. fejezet 6. lap.

⁸⁶ V² kézirat 9. lap 16. fejezet (276).

⁸⁷ V² kézirat 10. lap 16. fejezet (278).

⁸⁸ V¹ kézirat 39. lap 20. fejezet.

⁸⁹ V¹ kézirat 39. lap 20. fejezet.

Véleményem szerint azonban sokkal inkább arról van szó, hogy az emlékirat sokszorosítása közben a másolók egyszerűen figyelmetlenek voltak, vagy értelmezési gondjaik merülhettek fel.

Az előbbi, a figyelem hiánya feltételezhető a V² kézirat esetében, ahol a másoló vagy hozzátett egy római ötvenest jelölő „L”-et („*hundert und lxxi*”), vagy inkább leghagyott („*hundert und xxi*”), melynek eredménye, hogy az összefoglalóban 171, míg a főszövegben 121 fő szerepel. A kivégzettek pontos száma „szerzői” vagy „eredeti példány” hiányában – már soha nem derülhet ki.

Összefoglalás

Megállapítható, hogy Windecke művének boszniai hadjáratot/háborút leíró része elnagyolt. A lehetséges okok keresése csak parttalan találgatásokat eredményezne. Kérdés ugyanakkor, hogy a szerző mennyire készült élete során a magyar király és saját életének megírására – erre jelenleg nem tudjuk a választ. A munka elkészítésére kapott megbízásakor elbeszélő és/vagy ismeretlen forrásokból – vélhetően saját feljegyzésekből – származó információk bevonásával kellett felidéznie a közelmúltbeli és az évtizedekkel korábbi történéseket. A boszniai eseményekről hallott értesüléseit több mint három évtized távlatából mondta tollba.

Összegzésképpen kijelenthető, hogy a Windecke által elmondott események „részigazságokat” tartalmaznak ugyan, de a tényleges történések rekonstruálásához az alábbi kiigazítások, pontosítások szükségesek.

1. A Bosznia elleni magyar katonai fellépés nem 1405-ben kezdődött, miként Windecke állítja, hanem 1404-ben. Valamint nem egy hadjáratról volt szó, amely három évig tartott, hanem egymástól független hét katonai fellépésről, amelyek hat évet öleltek fel.

2. A Windecke által megadott 60 000 fős magyar sereglétszám erős túlzás. Ezt mutatja, hogy az 1396. évi, nemzetközi összefogással megvalósult kereszties hadjárat sem tudott 12 000 fegyveresnél többet felvonultatni.

3. Windecke elmondásával szemben a magyar király nem Ostoja bosnyák király ellen fogott fegyvert 1404-ben (Windecke szerint 1405-ben). Zsigmond pont az ő segítségére avatkozott be az addigra feszültté váló boszniai belügyekbe.

4. A magyar király 1408-ban a Hervoja és Sandalj boszniai főurak által időközben Bosznia trónjára emelt II. Tvrtkót vetette fogságba és vitette Budára.

5. Windecke állításával szemben Hervoja és Sandalj vajdák közül csupán előbbi meghódolása és Budán való tartózkodása igazolható az 1408. évi katonai eseményeket követően. Utóbbi – mint Zsigmond király ellenfele – 1409-ben tűnik fel a boszniai politikai színtéren Ostoja boszniai király oldalán.

6. Az 5. pontból egyenesen következik, hogy Windecke állításával szemben a Dobor vára mellett 1408-ban bekövetkezett események korántsem jelentették a magyar–bosnyák harcok lezárását, hiszen már abban az évben sor került a következő magyar

hadjáratra, majd 1410-ben még egy expedícióra. A dobori magyar győzelem egyetlen eredményének Hervoja 1408. évi vagy 1409 eleji meghódolását tekinthetjük. A harcok végleges lezárulására 1411-ben került sor, amikor Sandalj vajda és Ostoja király egyaránt elfogadta a magyar fennhatóságot.

A dobori megtorlás vonatkozásában véleményem szerint élhetünk azzal a gyanúval, hogy az vagy meg sem történt, vagy ha mégis, akkor korántsem volt olyan mértékű, miént arról a kivégzést és a kivégzettek számát illetően Windecke tudósított. Az utóbbiban tapasztalható jelentős eltéréseket a kéziratok másolása közben adódó figyelmetlenségek okozhatták. Nem csupán a kéziratok között nincsen következetesség, hanem egy kötetben belül is eltérő adatokkal lehet találkozni. A zavart a kutatói generációk tovább fokozták: a Windecke-féle munka első kritikai kiadásában szereplő számadatot többen félreértelmezték, ezért 166 fő helyett helytelenül 126 fő gyökeresedett meg a szakirodalomban. Utóbbi számadat azért is vált érdekessé, mert ilyen áldozatszám a kéziratokban nem is szerepel (*lásd 4. táblázat*). Az Altmann-féle kritikai kiadás már 171 áldozatot említ, az eredeti példány hiányában ugyanakkor könnyelműség lenne kijelenteni, hogy az áldozatok száma 171 volt. A bizonytalanságot erősíti, hogy a V² kéziratban a 171 („*hundert und lxxi*”) fő csupán a fejezethez tartozó és azt megelőző összefoglalóban szerepel, miközben a főszövegben már 121 („*hundert und xxi*”) áldozatról olvasunk.

Az emlékirat kétségkívül fontos forrásbázisa volt és lesz a Zsigmond-kort kutatók számára, dacára tartalmi fogyatékoságainak, amelyekre a boszniai eseményeket leíró fejezet vizsgálata egyértelműen rávilágított. Ugyanakkor az is világossá vált, hogy a boszniai és egyéb, Windecke által elbeszélte eseményeket csakis további forráscsoportok bevonásával lehet hitelt érdemlően rekonstruálni. Egy átfogó kutatás célja lehet – mélyfúrások révén – annak megválaszolása, hogy a Windecke emlékiratában szereplő magyar vonatkozású események mennyire válnak részletesebbé és pontosabbá, ahogy időben közeledünk a munka megszületésének időpontjához.

RÖVIDÍTÉSEK

E	Ebner'schen kézirat – Zürich, Zentralbibliothek Zürich Ms. A 8.
G	Gothai kézirat – Erfurt, Forschungsbibliothek Gotha der Universität Erfurt, A 23.
H	Hannoveri kézirat – Hannover, Niedersächsische Landesbibliothek, Gottfried Wilhelm Leibniz Bibliothek, Ms XIII 917.
V ¹	Goerres-féle kézirat – Bécs, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 13975.
V ²	„Második” bécsi kézirat – Bécs, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2913.

BIBLIOGRÁFIA

- Altmann* 1893. *Altmann, Wilhelm*: Eberhart Windeckes Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigmunds. Berlin, 1893.
- Aschbach* 1838. *Aschbach, Joseph Ritter von*: Geschichte Kaiser Sigismunds. Erster Band. Hamburg, 1838.
- Bánlaky* 1935. *Bánlaky József*: A magyar nemzet hadtörténelme. IX. k. Budapest, 1935.
- Bárány* 2012. *Bárány, Attila*: Attempts for Expansion: Hungary, 1000–1500. In: The Expansion of Central Europe in the Middle Ages. Ed. *Nora Berend*. (Ashgate Variorum. The Expansion of Latin Europe, 1000–1500.) Farnham, 2012.
- Baranyai* 1926. *Baranyai Béla*: Zsigmond király úgynevezett Sárkány-rendje. Adalék a magyar trónöröklési kérdés történetéhez. Különlenyomat a *Századok* 1926. évi számaiból. Budapest, 1926.
- Baum* 1993. *Baum, Wilhelm*: Kaiser Sigismund. Hus, Konstanz und Türkenkriege. Köln, 1993.
- Bloch* 2002. *Bloch, Marc*: A feudális társadalom. Budapest, 2002.
- Bojanovski* 1962. *Bojanovski, Ivo*: Stari grad Bobovac i njegova konzervacija. *Naše starine*, VIII. (1962) 71–96. o.
- Bonfini* 1995. *Bonfini, Antonio*: A magyar történelem tizedei. Ford. *Kulcsár Péter*. Budapest, 1995.
- Bottló* 1932. *Bottló Béla*: Dlugosz János Historia polonicaja mint magyar történeti forrás, 1385–1418. Budapest, 1932.
- CMH 1923. The Cambridge Medieval History. Vol. IV. The Eastern Roman Empire (717–1453). Ed. *J. R. Tanner* – *C. W. Previté-Orton* – *Z. N. Brokke*. Cambridge, 1923.
- Hallam* 1989. *Chronicles of the Crusades*. Ed. *Elizabeth M. Hallam*. New York, 1989.
- Ćirković* 1964. *Ćirković, Sima*: Istorija srednjovekovne bosanske države. Sarajevo, 1964.
- Delbrück* 1923. *Delbrück, Hans*: Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte. III. Das Mittelalter. Zweite, neu durchgearbeitete Auflage. Berlin, 1923.
- Dinić* 1935. *Dinić, Mihailo*: Vesti Eberharda Vindekea o Bosni. *Jugoslovenski istorijski časopis*, 1. (1935) 3–4. sz. Beograd 1935. 352–367. o.
- Dlugoss* 1997. *Dlugoss, Ioannes*: Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae. Lib. 10–11. Varsavia, 1997.

- Engel* 1998. *Engel Pál: A török–magyar háborúk első évei (1389–1392). Hadtörténelmi Közlemények*, 111. (1998) 3. sz. 561–577. o.
- Engel* 2001. *Engel, Pál: The Realm of St. Stephen. A History of Medieval Hungary, 895–1526.* London–New York, 2001.
- Engel* 2003. *Engel Pál: A 14–15. századi bosnyák–magyar kapcsolatok kérdéséhez.* In: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Szerk. *Csukovits Enikő.* Budapest, 2003. 494–511. o.
- Engel – C. Tóth* 2005. *Engel Pál – C. Tóth Norbert: Itineraria regum et reginarum, 1382–1438.* Budapest, 2005.
- Fessler* 1869. *Fessler, Ignaz Aurelius: Geschichte von Ungarn.* 2. Aufl. hrsg. v. *Ernst Klein.* Bd. 2. Der Zeit der Könige aus verschiedenen Häusern von 1301 bis 1457. Leipzig, 1869.
- Filipović* 2019. *Filipović, Emir O.: Bosansko kraljevstvo i Osmansko carstvo (1386–1463).* Sarajevo, 2019.
- Fine* 1994. *Fine, John V. A.: The Late Medieval Balkans: A Critical Survey from the Late Twelfth Century to the Ottoman Conquest.* Ann Arbor, MI, 1994.
- Gebé* 1908. *Gebé Andor: Bosnyákország történelme a legrégibb időtől a magyar fennhatóság alatt (1102–1527).* Ungvár, 1908.
- Hagen* 1886. *Hagen, Theodor von: Das Leben König Sigmunds von Eberhard Windecke.* Leipzig, 1886.
- Hoensch* 1996. *Hoensch, Jörg K.: Kaiser Sigismund. Herrscher an der Schwelle zur Neuzeit, 1368–1437.* München, 1996.
- Hóman – Szekfű* 1942. *Hóman Bálint – Szekfű Gyula: Magyar történelem.* II. k. Budapest, 1942.
- Horváth* 1871. *Horváth Mihály: Magyarország történelme.* IX. könyv. Pest, 1871.
- Imber* 2002. *Imber, Colin: The Ottoman Empire, 1300–1650. The Structure of Power.* Basingstoke, 2002.
- Klaić* 1885. *Klaić, Vjekoslav: Geschichte Bosniens von den ältesten Zeiten bis zum Verfall des Königreiches.* Leipzig, 1885.
- Klaić* 1900. *Klaić, Vjekoslav: Povijest Hrvata: Od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća.* Zagreb, 1900.
- Kondor* 2009. *Kondor Márta: Egy középkori kereskedő-polgár emlékei. Korall*, 10. (2009) 38. sz. 178–182. o.
- Kranzieritz* 2012a. *Kranzieritz Károly: A Lašva környéki csata. Hadtörténelmi Közlemények*, 125. (2012) 4. sz. 959–985. o.

- Kranzieritz* 2012b. *Kranzieritz Károly*: Változások a Délvidéken. Az 1397. és 1398. év katonai eseményei. In: *Micae Mediaevales II. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Szerk. *Péterfi Bence – Vadas András – Mikó Gábor – Jakab Péter*. Budapest, 2012. 97–108. o.
- Kranzieritz* 2015. *Kranzieritz Károly*: A nikápolyi csata magyar résztvevői. *Hadtörténeti Közlemények*, 128. (2015) 1. sz. 162–183. o.
- Kranzieritz* 2016. *Kranzieritz Károly*: Zsigmond király boszniai hadjáratai (1404–1408). A déli védőállamok utolsó tagjáért vívott harcok. In: *Elfeledett háborúk. Középkori csaták és várostromok (6–16. század)*. Szerk.: *Pósán László – Veszprémy László*. Budapest, 2016. 263–293. o.
- Kristó* 2002. Magyarország vegyes házi királyai (1301–1526). Szerk. *Kristó Gyula*. Kaposvár, 2002.
- Lovrenović* 1987. *Lovrenović, Dubravko*: Jelena Nelipčić, splitska vojvotkinja i bosanska kraljica. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, 20. (1987) 1. sz. 183–193. o.
- Lovrenović* 2006. *Lovrenović, Dubravko*: Na klizištu povijesti (sveta kruna ugarska i sveta kruna bosanska), 1387–1463. Zagreb–Sarajevo, 2006.
- MH 1985. Magyarország hadtörténete. 1–2. k. Szerk. *Borus József*. [Budapest], 1985.
- MH 2017. Magyarország hadtörténete I. k. A kezdetektől 1526-ig. Szerk. *Veszprémy László*. Budapest, 2017.
- MTK Magyarország történeti kronológiája. I. k. A kezdetektől 1526-ig. Szerk. *Solymosi László*. Budapest, 1981.
- Mályusz* 1984. *Mályusz Elemér*: Zsigmond király uralma Magyarországon. Budapest, 1984.
- Marczali* 1911. *Marczali Henrik*: Magyarország története. Budapest, 1911.
- Melià i Bomboí* 2012. *Melià i Bomboí, Vicent*: El Papa Luna: el hombre que miró fijamente a los ojos del dragón. Castellón, 2012.
- Mencke* 1728. *Mencke, Johann Burckhard*: Eberhard Windeck. In: *Scriptores rerum Germanicarum*. Bd. I. Leipzig, 1728. XV. fej. 1074–1288. o.
- Pór – Schönherr* 1895. *Pór Antal – Schönherr Gyula*: Az Anjou ház és örökösei (1301–1439). In: *A magyar nemzet története*. Szerk. *Szilágyi Sándor*. Budapest, 1895. 121–127. o.

- Pray* 1764. *Pray, Georgius: Annales regum Hungariae ab anno Christi CMXCVII. ad annum MDLXIV. deducti ac maximam partem ex scriptoribus coaevis, diplomatibus, tabulis publicis et id genus litterariis instrumentis congesti. Pars II. Vindobonae, 1764.*
- Rázsó* 1973. *Rázsó Gyula: A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély (1393–1437). Hadtörténelmi Közlemények, 20. (1973) 3. sz. 403–441. o.*
- Rónai Horváth* 1895. *Rónai Horváth Jenő: Magyar hadi krónika. (Magyar Hadtörténelmi Könyvtár 3.) Budapest, 1895.*
- Šišić* 1902. *Šišić, Ferdo: Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegova doba (1350–1416). Zagrebu, 1902.*
- Skorka* 2007. *Skorka Renáta: A krónikás és a negyvenezer lilimos aranypénz. Történelmi Szemle, 49. (2007) 3. sz. 443–450. o.*
- Skorka* 2009a. *Skorka Renáta: A kalandor krónikás. Eberhard Windecke emlékirata Zsigmond királyról és koráról. Disszertáció, kézirat. Eötvös Loránd Tudományegyetem 2009.*
- Skorka* 2009b. *Skorka Renáta: Eberhard Windecke itinerárium. Világtörténelem Új folyam, 31. (2009) Tavasz–nyár. 34–50. o.*
- Szalay* 1862. *Szalay László: Magyarország története. XIV. könyv. Pest, 1862.*
- Thuróczy* 2001. *Thuróczy János: A magyarok krónikája. Ford. és jegyz. Bel-lus Ibolya – Kristó Gyula. Budapest, 2001.*
- Virág* 1816. *Virág Benedek: Magyar századok. Buda, 1816.*
- Windecke emlékiratai Eberhard Windecke emlékiratai Zsigmond királyról és koráról. Ford., s. a. r. és a bev. tanulmányt írta *Skorka Renáta*. (História könyvtár, Elbeszélő források 1.) Budapest, 2008.
- Živković* 1981. *Živković, Pavo: Tvrtko II Tvrtković: Bosna u prvoj polovini xv stoljeća. Sarajevo, 1981.*

Károly Kranzieritz

KING SIGISMUND'S RETRIBUTION AT DOBOR

An Episode in the Memoir of Eberhard Windecke

(Summary)

The work written by Eberhard Windecke (1380–1440) on King Sigismund of Luxembourg and his age is an important source material for medieval studies, primarily for researchers of the reign and time of Sigismund, King of Hungary (1387–1437), Germany (1411–1437), and Bohemia (1419–1437), later Holy Roman Emperor (1433–1437).

The examined source, Windecke's memoir, offers material for researchers of the history of late medieval politics, church, life, and culture. However, the present study calls attention to its

less well-researched military historical aspect, examining the short chapter on the campaign led by the Hungarian king to Bosnia through the analysis of four surviving non-autograph manuscripts of Windecke's work. The paper answers the question whether the Bosnian events, as dictated by the merchant from Mainz, correspond to the facts based on and thus verified by historical sources. The author also points out that Windecke contracted several military events taking up six years into one short chapter. His description proves to have bits of truth in it, although these are too scarce and shallow to be enough for the reconstruction and the evaluation of the actual events. The part most difficult to clarify in Windecke's chapter was whether or not the retribution ascribed to Sigismund after his occupation of the fortress of Dobor occurred and how harsh it was if it did.

Károly Kranzieritz

DIE VERGELTUNG SIGISMUNDS BEI DOBOR
Eine Episode der Memoiren von Eberhard Windecke

(Resümee)

Eberhard Windeckes (1380–1440) Werk über König Sigismund von Luxemburg und seine Zeit ist eine wichtige Quelle für die Mittelalterforschung, auch für die Zeit Sigismunds, König von Ungarn (1387–1437), römisch-deutscher König (1411–1437), König von Böhmen (1419–1437) sowie später römisch-deutscher Kaiser (1433–1437).

Die Memoiren sind eine wertvolle Quellenbasis für Forscher, die sich für die politische, kirchliche, Lebens- und Kulturgeschichte des Spätmittelalters interessieren. Die vorliegende Studie will jedoch die Aufmerksamkeit auf die bisher wenig untersuchten militärhistorischen Aspekte der Memoiren lenken, indem sie das Kapitel der Memoiren Windeckes, das den Feldzug des ungarischen Königs gegen Bosnien beschreibt, anhand der vier erhaltenen nichtautographen Exemplare der Memoiren analysiert. Dabei beantwortet die Studie die Frage, inwieweit die vom Mainzer Kaufmann diktierten Ereignisse in Bosnien mit den quellengestützten und damit verifizierten Fakten übereinstimmen. Sie zeigt auch deutlich, dass Windecke fast sechs Jahre bewaffneter Ereignisse in dem untersuchten kurzen Kapitel verdichtet hat. Gleichzeitig wird auch aufgezeigt, dass das, was in dem Kapitel beschrieben wird, zwar auf Tatsachen beruht, aber zu wenig und zu oberflächlich ist, um eine fundierte Bewertung und Rekonstruktion der Ereignisse zu ermöglichen. Die schwierigste Frage im Zusammenhang mit dem Inhalt des Kapitels war die Frage nach der Tatsache und dem Ausmaß der Vergeltung, die König Sigismund nach der Einnahme der Burg Dobor ausübte.

Károly Kranzieritz

LA RÉPRESSION EXERCÉE PAR SIGISMOND À DOBOR
Un épisode des mémoires d'Eberhard Windecke

(Résumé)

L'ouvrage d'Eberhard Windecke (1380–1440) sur le roi Sigismond de Luxembourg et son époque est une source importante pour les recherches médiévales, notamment pour l'époque Sigismond en tant que roi de Hongrie (1387–1437), des Romains (1411–1437) de Bohême (1419–

1437), puis empereur du Saint-Empire romain germanique (1433–1437).

Les mémoires de Windecke sont une base de sources précieuses pour les chercheurs qui s'intéressent à l'histoire politique, ecclésiastique, culturelle et du mode de vie de la fin du Moyen Âge. Néanmoins, cette étude cherche à attirer l'attention sur les aspects d'histoire militaire de ces mémoires, jusqu'alors peu étudiés, notamment les passages d'un chapitre tirés des quatre copies non autographes conservées de ses mémoires dans lesquels Windecke commence à analyser la description de la campagne du roi de Hongrie contre la Bosnie. Ce faisant, l'étude répondra à la question de savoir dans quelle mesure les événements de Bosnie tels que dictés par le marchand de Mayence correspondent aux faits vérifiés sur la base des sources. L'étude démontre que Windecke a condensé près de six ans d'incidents armés dans le court chapitre examiné. Dans le même temps, il s'est également avéré que les faits décrits dans ce chapitre reposent sur une base factuelle, mais qu'elle est trop faible et superficielle pour permettre l'évaluation et la reconstitution des événements. La question la plus difficile qui se pose au sujet du contenu de ce chapitre concerne le fait et l'étendue de la répression exercée par le roi Sigismond après la prise du château de Dobor.

Карой Кранциеритз

МЕСТЬ СИГИЗМУНДА ПРОТИВ ДОБОРА.

Эпизод из мемуаров Эберхарда Виндеке

(Резюме)

Работа Эберхарда Виндеке (1380–1440) о короле Сигизмунде Люксембургском и его времени была написана для изучения средневековья, в том числе Сигизмунда, короля Венгрии (1387–1437), Германии (1411–1437) и Чехии (1419–1437), затем Немецко-Римского императора (1433–1437) относительно этого периода времени представляет собой важную базу источника для исследователей.

База источников мемуара служит исследователям, которых интересует политическая, церковная, бытовая и культурная история позднего Средневековья. При этом настоящее исследование стремится обратить внимание на малоизученные до сих пор военно-исторические аспекты мемуара, когда Виндеке начинает анализировать главу, описывающую поход венгерского короля на Боснию, на основе четырех сохранившихся неавтографных примерах мемуара. В рамках этого исследование дает ответ на то, насколько события в Боснии, продиктованные купцом из Майнца, согласуются с основанными на источниках и, таким образом, подтвержденными фактами. В нём также однозначно указывается, что Виндеке сжал почти шесть лет оружейных военных событий в короткой рассматриваемой главе. Одновременно оказывается и то, что описанное в главе имеет некоторую реальность, но недостаточную и поверхностную для содержательной оценки и реконструкции событий. Среди содержательных частей главы самым трудным вопросом был факт и степень возмездия короля Сигизмунда после захвата замка Добор/Добой.

Sallay Gergely Pál

„Hadiszalagon, kardokkal”

Az első világháború hatásai
az osztrák-magyar
kitüntetési rendszerre